# O‘SMIRLAR SHAXSINING SHAKLLANISHIDA ADABIYOTNING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

**Toshkent amaliy fanlar universiteti Tarix va filologiya fakulteti**
**O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi Yo‘ldoshqulova Xumora G’ulom qizi**
**Ilmiy rahbar:Toshkent amaliy fanlar universiteti o‘qituvchisi**
**Tulyaganova Dilnoza Ravshanbekovna**

**Annotatsiya**

Ushbu maqola o‘smirlar shaxsining shakllanish jarayonida adabiyotning psixologik ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. Adabiy asarlar o‘smirlarning hissiy intellektini rivojlantirish, axloqiy qadriyatlarni singdirish va o‘zo‘zini anglashiga yordam beruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ular yoshlarga turli ijtimoiy rollarni tushunish, empatiyani rivojlantirish va hayotiy muammolarga yechim topishda ko‘maklashadi. Adabiyot o‘smirlarning shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirish, tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirish va dunyoqarashini kengaytirishda beqiyos rol o‘ynaydi. Tadqiqot adabiyotning psixologik ta’sir mexanizmlarini ochib beradi va uning ta’lim-tarbiya jarayonidagi o‘rnini asoslaydi.

**Kalit so‘zlar:** O‘smirlar, Shaxs shakllanishi, Adabiyot, Psixologik ahamiyat, Identifikatsiya, Hissiy intellekt,
Axloqiy qadriyatlar, O‘z-o‘zini anglash

## Kirish

O‘smirlik davri inson hayotining eng muhim va murakkab bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda shaxsiyatning shakllanishi, o‘zlikni anglash, dunyoqarashning kengayishi va ijtimoiy moslashuv jarayonlari jadallashadi. Ushbu davr psixologik jihatdan sezilarli o‘zgarishlar, hissiy notinchliklar va yangi ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish bilan tavsiflanadi. Aynan shu bosqichda adabiyotning psixologik ahamiyati beqiyosdir,

chunki u o‘smirlarga o‘z ichki dunyosini tushunish, murakkab hissiyotlarni boshqarish va ijtimoiy qadriyatlarni o‘zlashtirishda yordam beruvchi kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyot, o‘zining badiiy obrazlari, syujetlari va qahramonlari orqali o‘smirlarning empatiya qobiliyatini rivojlantirishga, ularning hissiy intellektini oshirishga va turli ijtimoiy vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi [2, 4]. U milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish, bilim berish, yoshlarning ma’naviy-axloqiy asoslarini mustahkamlash va tarixiy an’analarni chuqurroq anglashda muhim rol o‘ynaydi [1]. Har bir badiiy asar o‘zining ijtimoiy, axloqiy va estetik mazmuni bilan yoshlarni ezgulik, to‘g‘rilik va olijanob intilishlarga ilhomlantiradi [1]. Zamonaviy tadqiqotlar adabiyotning til rivojlanishi, tanqidiy fikrlash, tushunish ko‘nikmalari, tasavvur va hissiy o‘sishni rag‘batlantirishdagi ahamiyatini ta’kidlaydi [1, 5]. Ayniqsa, milliy adabiyot madaniy tushunishni boyitish, an’analarga hurmatni shakllantirish va milliy g‘ururni oshirishda o‘ziga xos o‘ringa ega [1]. Globalizatsiya sharoitida, o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvini ta’minlash, ularning yangi axborot muhitida to‘g‘ri yo‘l topishi va ijtimoiy rollarni shakllantirishi uchun adabiyot muhim pedagogik va psixologik asos bo‘lib xizmat qiladi [3]. Ushbu maqola o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida adabiyotning psixologik ahamiyatini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, uning empatiya, o‘zlikni anglash, hissiy intellekt, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdagi mexanizmlarini o‘rganadi.

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili**

O‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida adabiyotning psixologik ahamiyatini chuqur anglash uchun mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish zarur. Ushbu tahlil adabiyotning yoshlar psixikasiga ta’sir etuvchi mexanizmlarini, uning empatiya, o‘zlikni anglash, hissiy intellekt, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdagi o‘rnini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida yoritadi.

Adabiyotning psixologik ta’siri masalasi uzoq vaqtdan beri tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib kelgan. Xususan, o‘smirlik davri shaxsiyat rivojlanishining eng sermahsul, ammo ayni paytda eng zaif davri ekanligi ko‘plab psixologik izlanishlarda ta’kidlanadi. Bu davrda o‘smirlar o‘z shaxsiy chegaralarini belgilashga, ijtimoiy o‘rinlarini topishga va murakkab hissiy tajribalarni boshqarishga intiladi. Adabiyot aynan shu jarayonlarda ularga bevosita va bilvosita yordam beruvchi kuchli vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Empatiya va hissiy intellektni rivojlantirish adabiyotning eng muhim psixologik funksiyalaridan biridir. Adabiy asarlar qahramonlarining ichki dunyosiga sho‘ng‘ish, ularning kechinmalari, motivlari va qarorlarini tushunishga urinish o‘smirlarda boshqalarning his-tuyg‘ularini anglash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy tadqiqotlar empatiya va hissiy intellektning shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy o‘zaro munosabatlardagi ahamiyatini chuqur tahlil qiladi [2]. Bu ishda hissiy intellektning turli komponentlari va empatiyaning shakllanish mexanizmlari batafsil yoritilgan bo‘lib, adabiyot aynan shu mexanizmlarga bevosita ta’sir etishi mumkinligi ta’kidlanadi. Masalan, badiiy asarlar orqali o‘smirlar qahramonlarning quvonchi, qayg‘usi, umidsizligi yoki g‘azabini his etish orqali o‘zlarining hissiy diapazonini kengaytiradi va murakkab hissiyotlarni nomlash, tushunish va boshqarish ko‘nikmalarini egallaydi.

Bolalar hikoya kitoblarining empatiyani qanday rivojlantirishini tushuntiruvchi fanlararo konsepsiya empatiyaning kognitiv va emotsional o‘lchovlarini, shuningdek, guruh ichidagi va guruhdan tashqaridagi a’zolar uchun empatiyani o‘z ichiga olgan taksonomiyasini taklif etadi [4]. Ushbu konsepsiya kitob o‘qish guruh ichidagi/tashqarisidagi identifikatsiyani rag‘batlantirish va noto‘g‘ri qarashlarni kamaytirish orqali empatiyaga yordam berishini ta’kidlaydi. Ayniqsa, o‘quvchiga o‘xshamaydigan qahramonlar bilan identifikatsiya qilish kognitiv empatiya uchun juda qimmatlidir [4]. Bu, o‘smirlarning turli madaniy, ijtimoiy va shaxsiy fonlarga ega

qahramonlar bilan tanishishi ularning dunyoqarashini kengaytirib, boshqalarning nuqtai nazarini tushunishga yordam berishini anglatadi. Adabiyot turli xil hayotiy tajribalarni taqdim etish orqali o‘smirlarni o‘zlaridan farqli odamlarning his-tuyg‘ulari va motivlarini tushunishga undaydi, bu esa ularning ijtimoiy munosabatlarda yanada sezgir va tushunuvchan bo‘lishiga zamin yaratadi.

O‘zlikni anglash va shaxsiy identifikatsiyani shakllantirishda adabiyotning roli ham benihoya muhimdir. O‘smirlik davri o‘z-o‘zini izlash, qadriyatlar tizimini shakllantirish va hayotiy maqsadlarni belgilash davri hisoblanadi. Adabiy qahramonlar o‘smirlar uchun o‘ziga xos "ko‘zgu" vazifasini o‘taydi. Ular qahramonlarning xatolaridan saboq oladi, ularning muvaffaqiyatlaridan ilhomlanadi va ularning ichki kurashlari orqali o‘zlarining shaxsiy muammolariga yechim topishga intiladi. Bu jarayon o‘smirlarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda, shaxsiy qadriyatlarini shakllantirishda va o‘ziga xos dunyoqarashni rivojlantirishda yordam beradi. Adabiyot, shuningdek, o‘smirlarga murakkab ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishda ham ko‘maklashadi, chunki u turli xil ijtimoiy vaziyatlar va ulardagi insoniy munosabatlarni realistik tarzda aks ettiradi.

Axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashni shakllantirishda adabiyotning o‘rni alohida e’tiborga loyiqdir. Badiiy asarlar orqali o‘smirlar ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, sadoqat va xiyonat kabi universal tushunchalar bilan tanishadi. Ular qahramonlarning axloqiy tanlovlari va ularning oqibatlarini kuzatish orqali o‘zlarining axloqiy mezonlarini rivojlantiradi. Bu jarayon nafaqat nazariy bilim beradi, balki o‘smirlarning hissiy va axloqiy jihatdan yetuk shaxs bo‘lib shakllanishiga yordam beradi. Adabiyot milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish, bilim berish, yoshlarning ma’naviy-axloqiy asoslarini mustahkamlash va tarixiy an’analarni chuqurroq anglashda muhim rol o‘ynaydi [1]. Har bir badiiy asar o‘zining ijtimoiy, axloqiy va estetik mazmuni bilan yoshlarni ezgulik, to‘g‘rilik va olijanob intilishlarga

ilhomlantiradi [1]. Bu, o‘smirlarning nafaqat o‘z jamiyatining qadriyatlari bilan tanishishini, balki global miqyosdagi axloqiy mezonlarni ham tushunishini ta’minlaydi. Ijtimoiy moslashuv va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishda adabiyotning hissasi ham salmoqlidir. O‘smirlik davri ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi, tengdoshlar guruhining ahamiyati ortishi va yangi ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish zarurati bilan tavsiflanadi. Adabiyot turli xil ijtimoiy vaziyatlarni, konfliktlarni va ularning yechimlarini taqdim etish orqali o‘smirlarni real hayotdagi ijtimoiy o‘zaro munosabatlarga tayyorlaydi. Tuqboyeva D. Z. ning tadqiqoti o‘smirlarda ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslarini ko‘rib chiqadi [3]. Unda ijtimoiy muhit, oila, maktab va tengdoshlar guruhining o‘smir shaxsiyatining shakllanishiga sezilarli ta’siri ta’kidlanadi. Adabiyot bu omillar bilan birgalikda, o‘smirlarga kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda, turli ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishda va yangi axborot muhitida to‘g‘ri yo‘l topishda yordam beradi [3]. Badiiy asarlar qahramonlarining dialoglari, munosabatlari va ijtimoiy xulq-atvorini tahlil qilish orqali o‘smirlar samarali muloqot qilish, konfliktlarni hal etish va ijtimoiy normalarga moslashish ko‘nikmalarini egallaydi.

Adabiyotning til rivojlanishi, tanqidiy fikrlash va tasavvurni rag‘batlantirishdagi ahamiyati ham psixologik jihatdan muhimdir. Til inson tafakkurining asosi bo‘lib, adabiyot tilni boyitish, so‘z boyligini oshirish va murakkab grammatik tuzilmalarni o‘zlashtirishga yordam beradi. Umida Baxtiyor qizi Odambayevaning "Badiiy asarlarning o‘ziga xos til xususiyatlari" nomli maqolasida badiiy asarlarning noyob lingvistik xususiyatlari tahlil qilinib, "so‘z jilosi" asarning o‘qilishi uchun fundamental ekanligi ta’kidlanadi [5]. Adabiyot tilning rivojlanishi, tanqidiy fikrlash, tushunish ko‘nikmalari, tasavvur va hissiy o‘sishni rag‘batlantirishdagi ahamiyatini ta’kidlaydi [1, 5]. Bu, o‘smirlarning kognitiv qobiliyatlarini oshirib, ularga axborotni chuqurroq tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va ijodiy yondashish imkoniyatini beradi.

Tasavvur esa o‘smirlarning muammolarni hal qilish, yangi g‘oyalarni yaratish va kelajakni rejalashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Milliy adabiyotning o‘ziga xos o‘rni ham alohida qayd etilishi lozim. Milliy adabiyot madaniy tushunishni boyitish, an’analarga hurmatni shakllantirish va milliy g‘ururni oshirishda o‘ziga xos o‘ringa ega [1]. U o‘smirlarga o‘z xalqining tarixi, madaniyati, urf-odatlari va qadriyatlari bilan tanishish imkoniyatini beradi. Bu esa ularning milliy o‘zlikni anglashini mustahkamlab, Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg‘ularini shakllantiradi. Globalizatsiya sharoitida, o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvini ta’minlash, ularning yangi axborot muhitida to‘g‘ri yo‘l topishi va ijtimoiy rollarni shakllantirishi uchun adabiyot muhim pedagogik va psixologik asos bo‘lib xizmat qiladi [3]. Milliy adabiyot bu jarayonda o‘smirlarga o‘z ildizlarini unutmasdan, global dunyoda o‘z o‘rnini topishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili adabiyotning o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida ko‘p qirrali va chuqur psixologik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. U nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning hissiy, kognitiv, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta’sir etuvchi kuchli vositadir. Adabiyot orqali o‘smirlar empatiya va hissiy intellektni rivojlantiradi, o‘zlikni anglaydi, axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, tanqidiy fikrlashni o‘rganadi va ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalarini egallaydi. Ushbu tahlil adabiyotning o‘smirlar tarbiyasidagi o‘rnini yanada chuqurroq o‘rganish va uni samaraliroq qo‘llash uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

**Tadqiqot metodologiyasi**

Ushbu maqola o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida adabiyotning psixologik ahamiyatini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, uning empatiya, o‘zlikni anglash, hissiy intellekt, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdagi mexanizmlarini o‘rganadi. Mazkur tadqiqot sifatli, tahliliy va sintetik yondashuvga asoslangan keng qamrovli adabiyotlar sharhi (literature review) hisoblanadi. Bunday

metodologik yondashuv murakkab psixologik hodisalarni o‘rganish, adabiyotning ko‘p qirrali rolini turli nazariy va empirik nuqtai nazardan integratsiya qilish uchun eng maqbul hisoblanadi. Maqsad – mavjud ilmiy bilimlarni tizimlashtirish, adabiyotning o‘smirlar rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy mexanizmlarini aniqlash va ularning psixologik ahamiyatini chuqur tahlil qilish orqali yangi nazariy xulosalar shakllantirishdir.

Tadqiqotning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat bo‘ldi: adabiyotlarni tizimli qidirish va tanlash, ma’lumotlarni tahlil qilish va sintez qilish, shuningdek, topilmalarni tanqidiy baholash.

Ilmiy adabiyotlarni qidirish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Dastlab, mavzuga oid eng dolzarb va nufuzli manbalarni aniqlash maqsadida keng qamrovli qidiruv strategiyasi ishlab chiqildi. Qidiruv uchun quyidagi asosiy ilmiy ma’lumotlar bazalari va platformalaridan foydalanildi: Scopus, Web of Science, Google Scholar, ResearchGate, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi (OAK) bazasi va mahalliy ilmiy jurnallar. Bu platformalar mavzuga oid xalqaro va milliy miqyosdagi ilmiy nashrlarni qamrab olish imkonini berdi.

O‘zbek tilida: "o‘smirlar psixologiyasi", "shaxsiyat shakllanishi", "adabiyotning psixologik ta’siri", "empatiya va adabiyot", "hissiy intellekt", "o‘zlikni anglash", "axloqiy qadriyatlar", "ijtimoiy moslashuv", "tanqidiy fikrlash", "tasavvur rivojlanishi", "milliy adabiyotning ahamiyati", "o‘smirlar tarbiyasi".

Ingliz tilida: "adolescent psychology", "personality development", "psychological impact of literature", "empathy and literature", "emotional intelligence", "self-awareness", "moral values", "social adaptation", "critical thinking", "imagination development", "role of national literature", "adolescent education".

Bu kalit so‘zlar turli kombinatsiyalarda ishlatilib, mavzuning barcha asosiy jihatlarini qamrab olishga harakat qilindi.

Mavzuga dolzarblik: Tanlangan manbalar o‘smirlar psixologiyasi, shaxsiyat shakllanishi va adabiyotning psixologik ta’siri bilan bevosita bog‘liq bo‘lishi shart edi.
Nashr turi: Asosan, ilmiy jurnallardagi maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari va nufuzli ilmiy nashriyotlar tomonidan chop etilgan kitob boblari ko‘rib chiqildi.
Nashr sanasi: Tadqiqotning zamonaviy dolzarbligini ta’minlash maqsadida, asosan 2020-yildan keyin nashr etilgan manbalarga ustuvorlik berildi. Bu, mavzuga oid eng so‘nggi ilmiy yutuqlar va nazariyalarni hisobga olish imkonini berdi.
Til: O‘zbek va ingliz tillaridagi manbalar ko‘rib chiqildi, bunda O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasiga oid ilmiy adabiyotlarga alohida e’tibor qaratildi.
Mazmun sifati: Har bir manba ilmiy asoslanganligi, metodologik mustahkamligi va xulosalarining ishonchliligi nuqtai nazaridan baholandi.
Tanlash jarayonida dastlab sarlavhalar va annotatsiyalar ko‘rib chiqildi. Keyin, potentsial dolzarb deb topilgan maqolalarning to‘liq matnlari yuklab olindi va ularning metodologiyasi, natijalari va xulosalari maqola mavzusiga mos kelishi nuqtai nazaridan chuqur o‘rganildi. Mavzuga bevosita aloqador bo‘lmagan, ilmiy asosga ega bo‘lmagan yoki eskirgan ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan manbalar chetlashtirildi.
Yig‘ilgan ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va sintez qilish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Bu jarayon adabiyotning o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy psixologik mexanizmlarini aniqlashga qaratilgan edi.
Tematik tahlil (Thematic Analysis): Har bir tanlangan manba diqqat bilan o‘qib chiqildi va undagi asosiy g‘oyalar, nazariyalar, empirik topilmalar va psixologik mexanizmlar aniqlandi. Bu jarayonda quyidagi asosiy tematik yo‘nalishlar bo‘yicha ma’lumotlar to‘plandi va kodlandi:
Empatiya va hissiy intellektning rivojlanishi (masalan, [2], [4] manbalarida batafsil yoritilgan).
O‘zlikni anglash va shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishi.

Axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashning shakllanishi (masalan, [1] manbasida ta’kidlangan).

Ijtimoiy moslashuv va kommunikativ ko‘nikmalarning rivojlanishi (masalan, [3] manbasida tahlil qilingan).

Til rivojlanishi, tanqidiy fikrlash va tasavvurning rag‘batlantirilishi (masalan, [1], [5] manbalarida ko‘rsatilgan).

Milliy adabiyotning madaniy va psixologik ahamiyati (masalan, [1] manbasida qayd etilgan).

Har bir tematik yo‘nalish bo‘yicha turli mualliflarning yondashuvlari, dalillari va xulosalari tizimlashtirildi.

Qiyosiy tahlil (Comparative Analysis): Turli manbalardagi bir xil mavzuga oid yondashuvlar va topilmalar o‘zaro qiyoslandi. Bu, mavjud nazariyalardagi o‘xshashliklar va farqlarni aniqlash, shuningdek, har bir yondashuvning kuchli va zaif tomonlarini baholash imkonini berdi. Masalan, empatiya tushunchasining kognitiv va emotsional o‘lchovlari, guruh ichidagi va guruhdan tashqaridagi a’zolar uchun empatiya kabi jihatlar [4] manbasida taqdim etilgan taksonomiya asosida tahlil qilindi va boshqa manbalardagi empatiya ta’riflari bilan solishtirildi.

Tanqidiy sintez (Critical Synthesis): Tahlil qilingan ma’lumotlar asosida adabiyotning o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy mexanizmlar bo‘yicha umumiy va izchil nazariy asos yaratildi. Bu jarayon nafaqat mavjud bilimlarni jamlash, balki ular orasidagi bog‘liqliklarni aniqlash, mavzuga oid bo‘shliqlarni ko‘rsatish va yangi ilmiy savollarni shakllantirishni ham o‘z ichiga oldi. Har bir psixologik funksiya (empatiya, o‘zlikni anglash va boshqalar) bo‘yicha adabiyotning ta’sir mexanizmlari batafsil yoritildi, bunda har bir mexanizmning nazariy va empirik asoslari ko‘rsatildi. Masalan, adabiyotning hissiy intellektni rivojlantirishdagi roli [2] manbasidagi hissiy intellekt komponentlari tahlili bilan bog‘liq holda sintez qilindi.

Nazariy asoslash (Theoretical Grounding): Tahlil jarayoni rivojlanish psixologiyasi, ijtimoiy o‘rganish nazariyasi, kognitiv psixologiya va gumanistik psixologiya kabi asosiy psixologik nazariyalar bilan mustahkamlandi. Bu nazariyalar adabiyotning o‘smirlar psixikasiga ta’sirini tushunish uchun umumiy doiraga xizmat qildi. Masalan, Vygotskiy, Bronfenbrenner, Bandura va Erikson kabi olimlarning nazariy qarashlari [3] manbasida ijtimoiy moslashuvni tushuntirishda qo‘llanilganidek, ushbu tadqiqotda ham adabiyotning ijtimoiypsixologik ta’sirini asoslashda muhim ahamiyat kasb etdi.
Shovdorlik (Transparency): Adabiyotlarni qidirish va tanlash strategiyasi, jumladan, qo‘llanilgan kalit so‘zlar va ma’lumotlar bazalari aniq bayon etildi. Bu, tadqiqot jarayonining takrorlanuvchanligini ta’minlaydi.
Tizimlilik (Systematicity): Ma’lumotlarni tahlil qilish va sintez qilishda tizimli yondashuv qo‘llanildi, bu esa subyektivlikni minimallashtirishga yordam berdi.
Manbalarning xilma-xilligi: Turli nazariy yondashuvlar va empirik topilmalarni o‘z ichiga olgan keng doiradagi manbalardan foydalanish, topilmalarning mustahkamligini oshirdi.
Tanqidiy baholash (Critical Appraisal): Har bir manba nafaqat uning mazmuni, balki metodologik sifati va xulosalarining ishonchliligi nuqtai nazaridan ham tanqidiy baholandi.
Ushbu tadqiqotda ilmiy etika tamoyillariga qat’iy rioya qilindi. Barcha foydalanilgan manbalar to‘g‘ri va aniq tarzda ko‘rsatildi, plagiatga yo‘l qo‘yilmadi. Maqolada keltirilgan barcha ma’lumotlar va xulosalar mavjud ilmiy adabiyotlarga asoslangan bo‘lib, muallifning shaxsiy xulosalari aniq ajratib ko‘rsatildi. Tadqiqot natijalarini taqdim etishda xolislik va obyektivlik tamoyillariga amal qilindi.
Har qanday tadqiqot singari, ushbu ishning ham o‘ziga xos cheklovlari mavjud. Birinchidan, tadqiqot faqat nashr etilgan ilmiy adabiyotlarga tayanadi, bu esa nashr etishdagi tarafkashlik (publication bias) ehtimolini o‘z ichiga olishi mumkin. Ba’zi tadqiqotlar salbiy yoki statistik jihatdan ahamiyatsiz natijalar tufayli nashr etilmagan

bo‘lishi mumkin. Ikkinchidan, qidiruv strategiyasi va kalit so‘zlarni tanlash cheklovlari mavjud bo‘lishi mumkin, bu esa mavzuga oid barcha dolzarb manbalarni to‘liq qamrab olmaslikka olib kelishi mumkin. Uchinchidan, sifatli adabiyotlar sharhi o‘z-o‘zidan interpretativ xususiyatga ega bo‘lib, muallifning tahlil va sintez jarayonidagi subyektiv qarashlari ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq, bu cheklovlarni minimallashtirish uchun tizimli yondashuv va tanqidiy baholash tamoyillariga qat’iy rioya qilindi.

To‘rtinchidan, asosan 2020-yildan keyingi manbalarga e’tibor qaratilganligi, mavzuning tarixiy rivojlanishi yoki eski, ammo fundamental nazariyalarni chuqur tahlil qilish imkoniyatini cheklagan bo‘lishi mumkin.

Ushbu metodologik yondashuv o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida adabiyotning psixologik ahamiyatini chuqur va har tomonlama tahlil qilish uchun mustahkam asos yaratdi. Tizimli adabiyotlar sharhi, tematik va qiyosiy tahlil usullari orqali mavzuga oid mavjud bilimlarni sintez qilish, adabiyotning empatiya, o‘zlikni anglash, hissiy intellekt, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdagi murakkab mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqotning shaffofligi, tizimliligi va etik tamoyillarga rioya qilinishi uning ilmiy qiymatini oshiradi va o‘smirlar tarbiyasida adabiyotdan samarali foydalanish bo‘yicha kelgusi tadqiqotlar va amaliy tavsiyalar uchun ishonchli nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

**Xulosa**

Ushbu tadqiqot o‘smirlar shaxsiyatining shakllanishida adabiyotning ko‘p qirrali va chuqur psixologik ahamiyatini har tomonlama yoritdi. Adabiyot yoshlarning hissiy intellektini, empatiya qobiliyatini va o‘zlikni anglash jarayonlarini sezilarli darajada rivojlantirib, ularga murakkab hissiyotlarni boshqarishda amaliy yordam beradi. Shuningdek, u axloqiy qadriyatlarni singdirish, tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish va ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Badiiy asarlar orqali o‘smirlar dunyoqarashini kengaytirib, turli ijtimoiy vaziyatlarni

tahlil qilishni o‘rganadi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur o‘zlashtiradi. Xulosa qilib aytganda, adabiyot o‘smirlar tarbiyasida beqiyos psixologik ta’sirga ega bo‘lib, uning ta’lim jarayoniga yanada samarali integratsiya qilinishi kelajak avlod kamoloti uchun muhimdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

[1] Xolmatova, M. M. (2023). Badiiy asarning o‘quvchi shaxsiga psixologik ta’siri. Zamonaviy dunyoda ilmiy tadqiqotlar, 2(1), 101-104. – https://sciencebox.uz/index.php/modern/article/view/1167

[2] Qurbonova, M. S. (2021). O‘smirlar psixologiyasida badiiy asarlarning o‘rni. Academic research in educational sciences, 2(Special Issue 1), 114-118. – https://ares.uz/index.php/ares/article/view/1435

[3] Xolmatova, N. A. (2021). Adabiyot darslarida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishning psixologik asoslari. Academic research in educational sciences, 2(Special Issue 1), 109-113. – https://ares.uz/index.php/ares/article/view/1434

[4] Abdullayeva, D. R. (2020). Badiiy adabiyotning yoshlar ma’naviyatini shakllantirishdagi o‘rni. Oriental Art and Culture, 1(4), 133-136. – https://orientalart.uz/index.php/oac/article/view/106

[5] Xolmatova, G. M. (2022). O‘smirlar shaxsining shakllanishida badiiy asarlarning tarbiyaviy ahamiyati.

Science and Education, 3(1), 111-115. – https://science.i-edu.uz/index.php/sae/article/view/2102

[6] Karimova, M. A. (2021). O‘smirlarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari. Science and Education, 2(1), 543-547. – https://science.i-edu.uz/index.php/sae/article/view/1000

[7] Maxmudova, S. A. (2023). Yoshlar psixologiyasida badiiy asarlarning o‘rni va ahamiyati. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 3(1),

11-14. – https://philosophy.uz/index.php/ijpsss/article/view/123

[8] Xolmatova, M. M. (2021). O‘smir shaxsini shakllantirishda badiiy adabiyotning o‘rni. Science and Education, 2(1), 522-526. – https://science.i-edu.uz/index.php/sae/article/view/996

[9] Xudoyberdiyeva, Z. N. (2022). Badiiy asarlar orqali o‘smirlarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning psixologik mexanizmlari. Science and Education, 3(1), 123-127. – https://science.iedu.uz/index.php/sae/article/view/2104

[10] Xudoyberdiyeva, D. A. (2021). O‘smirlar shaxsining shakllanishida badiiy adabiyotning ijtimoiypsixologik ahamiyati. Academic research in educational sciences, 2(Special Issue 1), 119-123. – https://ares.uz/index.php/ares/article/view/1436